

МЕМУАР ГРИГОРІЯ ОРЛИКА 1743 року

Підготувала до друку та прокоментувала **Марина Траттнер**,
переклав із французької **Флоран Мушар**¹

DOI: 10.58407/litopis.230509

© М. Траттнер, Ф. Мушар, 2023. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6937-2347>; <https://orcid.org/0000-0003-0651-8954>

У публікації вперше представлений переклад українською мовою підготовленого послом Франції у Стокгольмі маркізом де Ланмарі для шведського уряду переказу мемуару Григорія Орлика 1743 р. Цей документ у лаконічній формі передає головні біографічні відомості про гетьмана Пилипа Орлика, а також оповідає про його заслуги перед Україною та Швецією. Мемуар був укладений з метою надання фінансової допомоги родині Орликів. У цьому документі є багато важливих подробиць для розуміння Ян Міпелаєре дій відомого мазепинця в еміграції.

Ключові слова: родина Орликів, гетьман Пилип Орлик, фінансова допомога Орликам, Карл XII, Швеція XVIII ст., Гетьманська Україна.

Цей лист разом із документом про Григорія Орлика, Пилипа Орлика та Івана Мазепу надіслав посол Франції у Стокгольмі маркіз де Ланмарі президентові королівської канцелярії графу Гулленборгу 6 жовтня 1743 р. Де Ланмарі пише, що отримав прохання від свого уряду про те, щоб одержати найсильнішу підтримку клопотання графа Григорія Орлика, про яке йдеться в мемуарі останнього. У листі 13 сторінок, ліворуч знизу підпис працівників Держархіву: «Увійшов до публікації в «Історичному журналі» (ориг. «Historisktidskrift») номер 25, який опублікували в 1905 році». Представник Держархіву Швеції історик і архівіст Ян Міпелаєре написав про цей лист: «Метою документа було, звичайно, прославити пам'ять Пилипа Орлика і, водночас, отримати фінансову допомогу для його дружини та двох дітей. Григорія Орлика почули, і 6 жовтня 1743 р. президент канцелярії вніс на розгляд проєкт позитивного рішення. Але схвалення він отримав пізніше, тому що склад Риксдагу, що мав повноваження приймати такі рішення, зібрався лише через чотири роки – у вересні 1746 р. 15 травня 1747 р. цю супліку (ориг. *supplique*) Орлика знову зачитали й наказали таємній комісії вирішити, якого розміру допомогу можна було надати Орликам і виплатити їй. 400 далерів на рік призначили кожній жінці з родини Орликів. 20 вересня граф Григорій Орлик подякував за те, що його мати та сестри отримали 1600 далерів сріблом (600 екю) на рік і висловив свою вірність Його Величності та Швеції. Цей лист подяки за позитивне рішення можна знайти в 2 томі розділу *Cosacica* на сторінці 350².

Схоже на те, що супліку, додану Ланмарі до листа, скопійовано з того мемуару, який написав Григорій Орлик. У тексті автор каже про Григорія як третю особу, що теж підтверджує, що це переписаний документ. Лист не підписаний. Оригінал цього мемуару, можливо, зберігається в розділі архіву, присвяченому президенту королівської канцелярії Гулленборгу. Він також може зберігатися й в інших збережених документах канцелярії. Його можна спробувати пошукати в актах Риксдагу 1747 р. У найгіршому випадку – документ не зберегли»³. Лист, який подається нижче, зберігається в розділі «*Diplomatica Gallica*», том 531⁴.

Текст цього документа був надрукований і прокоментований у статті «Деяка інформація про козацького гетьмана Пилипа Орлика» в № 25 «Історичного журналу» за 1905 р.⁵

¹ Текст мовою оригіналу набрала Ольга Варламян.

² *Riksarkivet. Diplomatica Muscovitica, Diplomatica Muscovitica Cosacica* (Національний архів. Московська дипломатія, московська козацька дипломатія). Vol. 2. URL: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0000481_00350#?c=&m=&s=&cv=349&xuwh=490%2C-1948%2C4625%2C7870/.

³ Приватний лист Я. Міпелаєре до М. Траттнер.

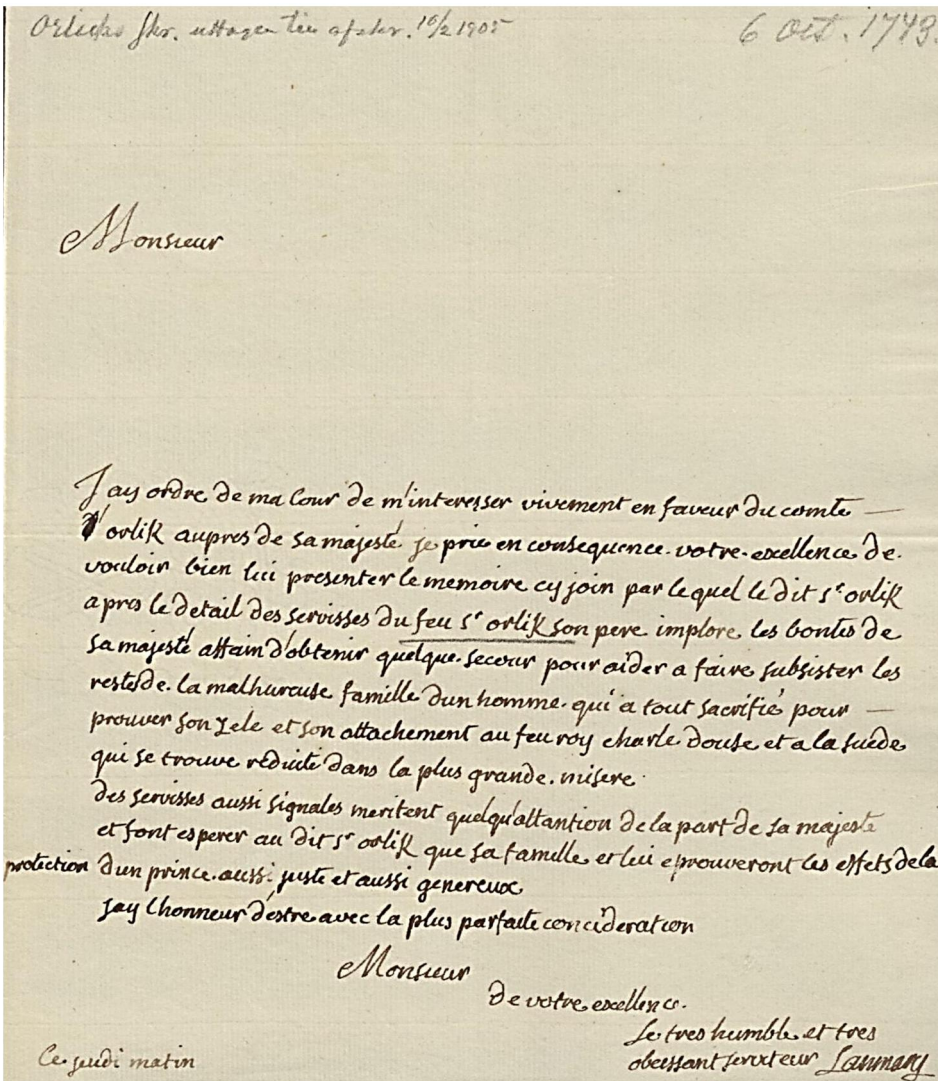
⁴ *Riksarkivet. Diplomatica Gallica. Franskamministrarsmemorialochnoter* (Національний архів. Французька дипломатія. Меморіал французьких міністрів і нота). Vol. 531. URL: <https://sok.riksarkivet.se/?Sokord=Diplomatica+Gallica&EndastDigitaliserat=true&page=1&postid=Arkis+cb82d221-e3d2-4a20-9fd9-319c1857886d&tab=post&FacetState=undefined%3c%7c&s=Balder>.

⁵ Th. W. NagrapplýsningarmkosackhetmanenFilipOrlik. *Historisktidskrift*. 1905. № 25. S. 35–40.

Стаття починається інформацією про те, що козацького писаря Пилипа Орлика обрали гетьманом після смерті Івана Мазепи 22 вересня 1709 р.⁶ у місті Бендери за згодою Карла XII. Він поїхав разом зі шведською армією з Бендер до Поммерна в 1714 р., прибув після завоювання Штральзунда в 1716 р. до Швеції й жив у Сконе. Його старший син Григорій Орлик вчився в місті Лунд. Вони жили разом із іншими козаками у складному економічному становищі, тому уряд Швеції виплачував їм фінансову допомогу, коли це було можливим. Стани шведського Риксдагу 25 червня 1720 р. винесли рішення, що в разі виїзду зі Швеції П. Орлик отримає 20 000 екю. Про це можна прочитати на стор. 38 в «Листі станів Риксдагу 1720 року» (ориг. Riketsståndersbref 1720). 2 вересня гетьману видали паспорт на ім'я «польського полковника Еперієші (ориг. Eperyeschu)», а для його сина – паспорт на ім'я «шведського прапорщика Карла у Каннебері (ориг. Carolus a Canneberg)». Також були написані рекомендації гетьману для султана, великого візира, татарського хана, козацького війська, короля Августа, короля Великобританії Георга I та цезаря Карла VI. До того ж шведському міністрові у конгресі Брауншвейгу наказали найкращим чином сприяти всім проханням Орлика. А шведському адміралові Спарре – замовити корабель для перевезення Орликів з того порту, який він вибере, до Любека. Пилип Орлик залишив Швецію у 1720 р. Він помер у Яссах у 1742 р.

У перекладі листа (мемуару) подаються примітки зі статті «Деяка інформація про козацького гетьмана Пилипа Орлика».

Документи:

⁶ Згідно з інформацією зі щоденника Свана (ориг. Swahn), який вів реєстраційні книги королівського двору.

6 oct. 1743

Monsieur,

J'ai ordre de ma cour de m'intéresser vivement en faveur du comte Orlik auprès de Sa Majesté. Je prie en conséquence Votre Excellence de vouloir bien lui présenter le mémoire ci-joint, par lequel ledit sieur Orlik, après le détail des services du feu sieur Orlik son père, implore les bontés de Sa Majesté afin d'obtenir quelque secours pour aider à faire subsister les restes de la malheureuse famille d'un homme qui a tout sacrifié pour prouver son zèle et son attachement au feu roi Charles XII et à la Suède, qui se trouve réduite dans la plus grande misère.

Des services aussi signalés méritent quelque attention de la part de Sa Majesté, et font espérer audit sieur Orlik que sa famille et lui éprouveront les effets de la protection d'un prince aussi juste et aussi généreux.

J'ai l'honneur d'être, avec la plus parfaite considération, Monsieur,

De Votre Excellence

Le très humble et très obéissant serviteu

Lanmary

Ce jeudi matin

Переклад українською:

6 жовтня 1743 р.

Шановний пане,

Маю наказ від свого двору старанно підтримувати перед Вашою Величністю справу графа Орлика. Тому я прошу Вашу Високоповажність представити їй додану доповідь, за допомогою якої згаданий пан Орлик, після детальної розповіді про послуги покійного пана Орлика, його батька, благає Вашу Величність про ласку, в надії отримати певну допомогу, щоб із неї далі жили ті, хто залишився від нещасної родини чоловіка, який пожертвував усім, аби довести свою ревність і свою прихильність до покійного короля Карла XII і до Швеції; адже вони зараз доведені до найбільшого страждання.

Такі визначні заслуги варті певної уваги з боку Вашої Величності і дозволяють вище-згаданому панові Орлику сподіватися, що він і його родина відчують наслідки захисту такого справедливого та великодушного князя.

Маю честь бути, з найдосконалішою повагою, шановний пане,

Від Вашої Високоповажності

покірніший і слухняніший слуга,

Ланмарі

Цього четверга вранці

* * *

Граф Орлик, драгунський полковник на службі Його Найхристиянішої Величності, має честь дуже смиренно повідомляти Його Шведській Величності, що його батько Пилип Орлик, гетьман війська запорозьких козаків, який минулого року помер в Яссах, народився в Польщі й виріс там у привілеях і самостійності, якими його предки користувалися протягом багатьох століть як вільні польські шляхтичі. Він був першим зі свого роду, хто оселився в Україні в 1692 році, де тоді правив гетьман Мазепа, польський шляхтич; він мав там одну із найвидатніших посад після гетьмана, і володів значним майном, прикріпленим до його канцелярії або приданим ним самим, коли в 1706 році покійний король Швеції Карл XII, у згоді з королем Польщі Станіславом, задумав напасти на царя Петра I в його власних землях, і прагнув досягти відволікання шляхом союзу з козацьким народом, чію свободу цар піддавав утискам, підкорюючи Україну.

Le comte Orlick, colonel de dragons au service de Sa Majesté très-chrétienne, a l'honneur de représenter très humblement à Sa Majesté suédoise que son père, Philippe Orlik, hetman des armées des cosaques zaporoviens, décédé à Jassy l'année passée, était né en Pologne et élevé dans les prérogatives et indépendances dont ses ancêtres avaient joui depuis plusieurs siècles en qualité de libres gentilshommes polonais. Il fut le premier de sa famille qui s'établit en 1692 en Ukraine, gouvernée alors par le hetman Mazepa, gentilhomme polonais; il y possédait une des plus éminentes dignités après celle du hetman, et y jouissait des biens considérables attachés à sa charge ou acquis par lui-même, quand en 1706 feu le roi de Suède Charles XII, de concert avec le roi de Pologne Stanislas, formèrent le dessein d'attaquer le czar Pierre Ier dans ses propres États, et cherchèrent de se procurer une diversion par l'alliance avec la nation cosaque, dont le czar voulait opprimer la liberté en subjuguant l'Ukraine.

Гетьман Орлик, маючи повну довіру народу та гетьмана Мазепа, і спонуканий своєю ревністю до Польщі, своєї вітчизни, не тільки прихильно ставився до планів обох союзних держав, схилиючи народ долучитися до їхніх поглядів⁷; він також захолював гетьмана Мазепа та вождів нації всіма силами сприяти їхньому задуму; так що при наближенні короля Швеції до кордонів України гетьман Мазепа приєднався до нього з усім своїм військом.	Le hetman Orlik, ayant toute la confiance de la nation et celle du hetman Mazepa, et excité par son zèle pour la Pologne sa patrie, favorisa non seulement le projet des deux puissances alliées en disposant la nation à entrer dans leurs vues ; il porta aussi le hetman Mazepa et les principaux de la nation de concourir de toutes leurs forces à leur dessein, de façon qu'à l'approche du roi de Suède vers les frontières d'Ukraine le hetman Mazepa se joignit à lui avec toute son armée.
Нещасливий вчинок графа Левенгаупта⁸ і сумний програв у битві під Полтавою доводять в очах усієї Європи вірність козацького народу своїм союзникам, адже заради них вони втратили свою свободу, і ті, хто розділяв долю покійного шведського короля в Туреччині, пожертвували значним майном; адже його відступу туди сприяло Запорозьке військо, вірне своєму вождю гетьману Мазепі, без допомоги якого ні покійний шведський король, ні хтось зі шведів не врятувався б від ворожих рук. Цією нещасливою катастрофою гетьман Орлик і вся його родина були позбавлені всього майна, конфіскованого невдовзі на користь російського царя. Він [Пилип Орлик] намагався виїхати й оселитися в Польщі й купити там маєтки на заощаджені гроші, коли в 1710 році⁹ гетьман Мазепа помер у Бендерах, а покійний король Швеції повернув гетьмана Орлика з польського порубіжжя, пропонуючи йому прийняти гетьманський титул, що йому пропонували ті вожді народу, які пішли з Мазепою, та військо Запорозьке, яке єдине мало право обирати свого керівника. Він прийняв цей сан лише на умовах, передбачених у довірчій грамоті¹⁰, яку дав йому та козацькому народу шведський король, в якій він обіцявся не складати зброї та не укладати жодної мирної угоди з Росією, не відновивши попередньо гетьмана Орлика в його правах і прерогативах в Україні, і не визволивши всього козацького народу з-під російського ярма. Автентичність цієї заяви може бути підтверджена самим документом в оригіналі, який має в руках прохач, і копія якого, як він припускає, має зберігатися в архіві Корони¹¹. Внаслідок цього офіційного договору гетьман Орлик, щоб сприяти спіль-	La malheureuse action du comte de Löwenhaupt et le triste événement de la perte de la bataille de Pultava justifient aux yeux de toute l'Europe la fidélité de la nation cosaque envers ses alliés par la perte de sa liberté et par les sacrifices des biens considérables de ceux qui ont suivi le sort du feu roi de Suède en Turquie, où sa retraite fut favorisée par l'armée zaporovienne, fidèle à son chef, le hetman Mazepa, sans le secours de laquelle le feu roi de Suède ni aucun des Suédois n'auraient pu échapper des mains des ennemis. Par cette malheureuse catastrophe le hetman Orlik et toute sa famille furent dépouillés de tous leurs biens, confisqués peu après au profit du czar de Russie. Il cherchait d'aller s'établir en Pologne et d'y acheter des biens au moyen des sommes d'argent qu'il avait sauvé, quand en 1710 le hetman Mazepa mourut à Bender, et que le feu roi de Suède fit revenir le hetman Orlik des frontières de Pologne, en lui proposant d'accepter la dignité de hetman offerte par les principaux de la nation, qui avaient suivi le sort de Mazepa, et par l'armée zaporovienne, seule en droit d'élire leur chef. Il n'accepta cette dignité que sous les auspices des conditions stipulées par le <i>Diploma assicuratorium</i> que le roi de Suède accorda à lui et à la nation cosaque, et par lequel ce prince promit de ne point mettre les armes bas ni d'entrer dans aucune convention de paix avec la Russie sans préalablement rétablir le hetman Orlik dans ses droits et prérogatives en Ukraine, et sans dégager toute la nation cosaque du joug de la Russie. L'authenticité de cette déclaration peut être vérifiée par la pièce même en original, que le suppliant a entre ses mains et dont il présume qu'il doit être conservé un double dans les archives de la Couronne. En conséquence de ce traité formel le hetman Orlik, pour favoriser

⁷ Дослівно з тогочасної французької (veues) – погляди або види. Тут у значенні наміри або плани.

⁸ Мається на увазі невдала битва між росіянами та підрозділами шведського війська, якими керував Адам Людвіг Левенгаупт біля Десни у 1708 р.

⁹ Неточність. Іван Мазепа помер 22 вересня 1709 р.

¹⁰ Найімовірніше, ідеться про лист до козаків від 15 травня 1710 р., який було надіслано до них разом із Конституцією Пилипа Орлика й підтвердження виборів. Див.: Листь до Запорозьців у Дніпра застаючих, писані 15 мая року 1710 в Бендері. *Скарби шведських архівів. Документи з історії України / Упорядниця Марина Тратнер*. Одеса: Музей української книги, 2021. С. 150–151. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tratner_Maryna/Skarby_shvedskykh_arkhiviv_Dokumenty_z_istorii_Ukrainy/.

¹¹ У відділі Держархіву Королівські проекти рішень іноземних справ (ориг. Kungligakoncept i utrikesärenden i Riksarkivet) зберігається оригінал документа від 10 травня 1710 р., який називається «Асекураційний диплом для гетьмана запорозьців» (ориг. *Diploma assicuratorium produce et exercicy zaporoviensi*).

ним інтересам, уклав союз між козацьким і татарським народами, завдяки переговорах, що їх вів пан сенатор Ларєрберг, який був тоді послом від короля шведського до хана¹²; відповідно умовам цієї Угоди татарський хан об'єднав свої сили з військом запорозьких козаків, яке знаходилося під командуванням гетьмана Орлика, і вони почали військові дії в Польській Україні, захопленій тоді Росією. Їм випало щастя вигнати росіян із цієї провінції, і якби не провина київського воєводи¹³, гетьман Орлик завдяки війні з турками викликав би революцію в Російській Україні.	les intérêts communs, forma l'alliance entre la nation cosaque et celle des Tartares, sous les auspices des négociations de M. le sénateur Lagerberg, qui était ministre alors de la part du roi de Suède auprès du khan; en vertu de cette alliance le khan des Tartares joignit ses forces à l'armée des Cosaques zaporoviens commandée par le hetman Orlik, et ils commencèrent leurs opérations de guerre dans l'Ukraine polonaise, usurpée alors par la Russie. Ils eurent le bonheur de chasser les Russes de cette province, et sans les fautes du palatin de Kiovie le hetman Orlik aurait suscité à la faveur de la guerre des Turcs une révolution dans l'Ukraine russe.
За прелімінаріями Прутського миру Порти примусила царя повернути Польську Україну гетьманові Орлику; там же було домовлено, що Росія не має ані прямо, ні опосередковано втручатися до справ козаків; внаслідок цих умов султан запропонував гетьманові Орлику та козацькому народу володіння Україною, і підтвердив цю декларацію урочистим указом Хатт-і-шериф¹⁴; але ледве гетьман Орлик вирушив до Константинополя, щоб отримати там інвеституру султана, як король шведський, за проханням кількох польських панів, прихильників короля Станіслава, які знайшли притулок у Туреччині, вислав покійного пана Солдана, генерального військового комісара, щоб спонукати його повернутися назад. Король усно повідомив йому, що йому лише треба покладатися на автентичні декларації своєї вірчої грамоти, і що розчленування польської провінції призведе до відчуження багатьох підданих, прихильних до інтересів короля Станіслава, і завдасть значної шкоди спільним інтересам. Гетьман Орлик, більше дбаючи про загальне добро та спільні інтереси, ніж про свої власні, і всіляко сподіваючись на правдивість обіцянок короля, чие слово було найвірнішим законом, виконав його бажання та відмовився від захисту Порти, а також і від усіх пов'язаних із цим переваг. Польська Річ Посполита скористалася відмовою гетьмана Орлика, вислала до Порти посольство в особі мазовецького воєводи п. Хоментовського, і за Карловицьким договором зажадав повернути Польську	Par les préliminaires du traité de Pruh la Porte força le czar de restituer l'Ukraine polonaise au hetman Orlik, et il y fut convenu que la Russie ne se mêlerait point ni directement ni indirectement des affaires des Cosaques; en conséquence de ces conditions le Grand Seigneur offrit au hetman Orlik et à la nation cosaque la possession de l'Ukraine, et confirma cette déclaration par un <i>hathcherif</i> solennel; mais le hetman Orlik s'était à peine mis en chemin pour Constantinople afin d'y recevoir l'investiture du Grand Seigneur, lorsque le roi de Suède, sollicité par plusieurs seigneurs polonais attachés au roi Stanislas et réfugiés en Turquie, fit partir feu M. Soldan, commissaire général de la guerre, pour l'engager de revenir sur ses pas. Le roi lui représenta de vive voix qu'il n'avait qu'à se reposer sur les déclarations authentiques de son <i>diploma assecratorium</i>, et que le démembrement d'une province de Pologne allait aliéner bien des sujets affectionnés aux intérêts du roi Stanislas, et porterait des préjudices considérables aux intérêts communs. Le hetman Orlik, plus attaché au bien général et aux intérêts communs qu'à son particulier, et espérant tout de la fidélité des engagements d'un prince dont la parole était la loi la plus sûre, se conforma au désir de ce prince et refusa la protection de la Porte avec tous les avantages y attachés. La R. P. de Pologne profita du refus du hetman Orlik, envoya M. Chomentowski, palatin de Mazovie, en ambassade à la Porte, et réclama en vertu du traité de Carlowitz l'Ukraine polonaise; le khan des Tartares protesta à la vérité contre cette cession, mais nonobstant cela la Porte

¹² У 1710–1711 рр. посланцем Карла XII до кримського хана був майор Свен Ларєрберг (ориг. Sven Lagerberg).

¹³ Мається на увазі польський коронний гетьман граф Потоцький.

¹⁴ *Hatt-ı şerif* (у тексті – «*hathcherif*») – дипломатичний термін для позначення друкованого чи рукописного документа, що має офіційний характер, авторства султана Османа. Найменування терміна надходить від слова «*hat*» («припис», «команда»), «*hümayun*» (імперський) і «*şerif*» (високе, шляхетне). Подібні документи зазвичай писалися султаном, хоча могли також редагуватися придворним писарем. Султани писали їх як безпосередні відповіді на ті чи інші документи, подані султану великим візиром або іншим посадовцем османського уряду. Отже, вони могли бути схвальними або відмовними відповідями на листи з проханнями, підтвердженням отримання звітів, дозвільними грантами на будь-які запити, анотаціями до указів або іншими державними документами. При цьому деякі хати могли бути написані з нуля, а не як відповіді на подані раніше документи. Щодо конкретного документу, про який ідеться в меморії, припускаємо, що він теж зберігається в Держархіві Швеції й потребує подальшого розшуку та дослідження.

Україну; татарський хан, щоправда, запропонував проти цієї поступки, але, незважаючи на це, Порта передала цю провінцію до володіння Польщі, і на знак визнання того, що гетьман Орлик відмовився від неї, король Август і Річ Посполита Польська урочисто заявили, що як тільки дійде до замирення між королями шведським і польським, гетьман Орлик і військо запорозьких козаків будуть прийняті під захист Речі Посполитої, і що їм дадуть землі, призначені для їх буття. Ця заява була зроблена послом татарського хана в 1712 році у Варшаві.	mit la Pologne en possession de la province, et en reconnaissance de la renonciation que le hetman Orlik avait fait, le roi Auguste et la R. P. de Pologne firent une déclaration solennelle portant qu' aussitôt qu' il s' agirait de la pacification entre le roi de Suède et la Pologne, le hetman Orlik et l' armée des Cosaques zaporoviens seraient reçus sous la protection de la R. P., et qu' ils auraient des terres consignées pour leurs établissements. Cette déclaration fut faite aux ambassadeurs du khan des Tartares en 1712 à Varsovie.
Шведський король, полишаючи Туреччину, умовив гетьмана Орлика слідувати за ним до його королівства з головною козацькою старшиною, щоб там дочекатися розв'язки своїх справ і виконання урочистих заяв, які він і Річ Посполита Польська йому зробили. Перед своїм від'їздом король ще раз запевнив Запорозьке військо, що виконає свої декларації, і віддав його на захист Порти і татарського хана. Гетьман Орлик користувався особливою повагою, якою його шанував король за свого життя, і зі своєю сім'єю та з наблизеними до нього чесно живився з пенсії, гідної королівської щедрості.	Le roi de Suède, en quittant la Turquie, engagea le hetman Orlik de le suivre dans ses États avec les principaux des officiers cosaques, et d' y attendre le dénouement de ses affaires et l' exécution des déclarations solennelles que lui et la R. P. de Pologne lui avaient faites. Il renouvela à l' armée zaporovienne avant son départ les assurances de ces mêmes déclarations, et la recommanda à la protection de la Porte et à celle du khan des tartares. Le hetman Orlik jouissait de la considération particulière dont ce prince l' honorait tant que ce grand roi vivait, et subsistait honorablement, avec les siens et ceux qui lui étaient attachés, de la pension digne de sa générosité.
Після смерті короля гетьман Орлик, який все ще дотримувався своїх зобов'язань перед козацьким народом, скориставшись чварами між царем Петром І, королем Англії та королем Польщі, увійшов у замисли цих двох держав щодо підбурення Османської Порти до війни проти Росії, яка тоді воювала зі Швецією. Тут не можна обійти мовчанням те, що все це було задумано у згоді зі шведським урядом, і що Його Шведська Величність сприяла намірам гетьмана Орлика поїхати до Туреччини, до чого його спонукали листи графа Флемінга, головного міністра короля Августа, і мілорда Картерета, тодішнього посла у Швеції, які знали, що гетьман Орлик спочатку, після смерті короля шведського, через таємного посланця захоплював хана та Запорозьке військо просити його вирушити до Туреччини, щоб мати можливість скористатися сприятливими обставинами чвар між царем і Портою щодо черкасів¹⁵.	Après la mort de ce prince le hetman Orlik, suivant toujours ses engagements envers la nation cosaque, profita des brouilleries entre le czar Pierre Ier, le roi d' Angleterre et celui de Pologne, entra dans les vues que ces deux puissances avaient formé pour engager la Porte ottomane dans la guerre contre la Russie, alors en guerre avec la Suède. On ne doit point ignorer ici que le projet fut formé de concert avec le ministère de Suède, et que Sa Majesté suédoise concourut à favoriser les desseins du hetman Orlik d' aller en Turquie, à quoi il fut requis par des lettres du comte de Fleming, premier ministre du roi Auguste, et de milord Cart[e]ret, alors ambassadeur en Suède, qui savaient que le hetman Orlik avait d' abord, après la mort du roi de Suède, préparé par un émissaire secret les esprits du khan et de l' armée zaporovienne à le solliciter de se rendre en Turquie pour être à portée de profiter des conjonctures favorables des brouilleries entre le czar et la Porte au sujet des Circassiens.
Отже, гетьман Орлик покинув Швецію в 1720 році. Шведський король заплатив йому десять тисяч банківських крон як надбавку. Йому було заявлено, що йому виплачуватиметься річна пенсія в тисячу шведських крон. Його Шведська Величність удостоїла його рекомендаційними	Le hetman Orlik partit donc de Suède en 1720. Le roi de Suède lui fit payer dix mille écus de banque de gratification. Il lui fut déclaré qu' on lui constituerait une pension annuelle de mille écus de Suède. Il fut honoré par Sa Majesté suédoise de lettres de recommandation pour le Grand Seigneur, pour le

¹⁵ Так інколи в XVI–XVIII ст. називали запорозьких козаків та ширше – населення України.

грамотами до султана, до татарського хана та до великого візира. Він також дав йому лист до війська Запорозького, в якому поновляв запевнення його захисту (протекції). Гетьман також отримав листи від Його Величності до імператора, короля Англії та короля Августа з проханням рекомендувати його справи на з'їзді в Брауншвейзі, і було доручено за цим стежити покійному графу Велінгу¹⁶. Гетьман Орлик поїхав до Ганновера, щоб там порадитися з посланцями англійського короля, і до Брауншвейга, щоб обговорити все це з графом Велінгом. Там він дізнався, що його шурин пан Герцик, якого він посилав до Варшави з планом оповістити короля Августа, був викрадений князем Долгоруким посеред вулиці, і таким чином російський двір довідався про цей задум.	khan des Tartares et pour le grand vizir. Ce prince lui en remit aussi une pour l'armée zaporovienne, par laquelle il renouvela les assurances de sa protection. Il fut aussi muni de lettres de Sa Majesté pour l'empereur, le roi d'Angleterre et le roi Auguste, pour recommander ses affaires au congrès de Brunswick, et il fut enjoint au feu comte de Weling d'y veiller. Le hetman Orlik passa à Hannover pour y concerter avec les ministres du roi d'Angleterre et à Brunswick pour conférer avec le comte de Weling. Il y apprit que M. Hertzog, son beau-frère, qu'il avait envoyé à Varsovie avec un plan pour le communiquer au roi Auguste, fut enlevé par le prince Dolhoruki en pleine rue et que par là la cour de Russie avait découvert le projet.
Однак ця невдача його не збентежила. Він поїхав жити інкогніто до Вроцлава, щоб бути ближче до листування з двором Дрездена та Туреччини. Цар, довідавшись про його резиденцію в державі імператора, вимагав через свого посла п. Ягузинського, щоб його видали йому з усією родиною. Граф Туре Більк, тодішній посол у Відні, англійський міністр пан Сен-Саворіно та дрезденський двір вчасно попередили гетьмана Орлика, щоб той шукав безпеки. Він знайшов притулок у Польщі, де мав співбесіду з покійним королем Августом, під час якої було вирішено, що він поїде до Туреччини, щоб здійснювати свої наміри далі. Коли він прибув до Хотина, паша цього міста, підкуплений царем, захопив депеші до Порти, до татарського хана й до Запорозького війська, затримав гетьмана Орлика та відправив депеші до Константинополя зі зловісними тлумаченнями його планів. Російський двір уже раніше використав усі можливі способи, щоб утримати його далеко від Порти та від його війська, яке тоді збільшилося до п'ятдесяти тисяч чоловік через утиски, яких зазнавали козаки України під російським пануванням.	Il ne se rebuta cependant point de ce contretemps. Il alla s'établir incognito à Breslaw pour être plus à portée de la correspondance avec la cour de Dresde et la Turquie. Le czar, ayant su sa demeure dans les États de l'empereur, demanda par son ambassadeur M. Jaguzin[s]ki qu'il lui fût délivré avec toute sa famille. M. le comte Toure Bielk, ambassadeur alors à Vienne, le ministre d'Angleterre M. St Savorino et la cour de Dresde avertirent à temps le hetman Orlik de se mettre en sûreté. Il se réfugia en Pologne, où il eut une entrevue avec le feu roi Auguste, dans laquelle il fut décidé qu'il se rendrait en Turquie pour poursuivre ses desseins. A son arrivée à Chocim, le pacha de cette ville, gagné par le czar, s'empara des dépêches pour la Porte, pour le khan des Tartares et pour l'armée zaporovienne, retint le hetman Orlik et envoya les dépêches à Constantinople avec des interprétations sinistres de ses vues. La cour de Russie avait déjà joué tous les ressorts imaginables pour l'éloigner de la Porte et de l'approche de son armée, grossie alors jusqu'à cinquante mille hommes par les vexations que les cosaques d'Ukraine souffraient sous la domination russe.
Коли дали знати про це в Порту, вона призначила гетьманові Орлику перебувати в Сері¹⁷, невеликому містечку в Македонії, звідки він був виведений лише в 1723 році, на вимогу п. Стан'яна, англійського посла при Порті, і був перевезений до Солуні, де він перебував до 1736 року, коли Порта, на прохання французького двору, наказала йому приєднатися до татарського хана й очолити військо Запорозьке, щоб піти на допомогу Польщі. Російський двір, пильно стежачи за найменшими рухами гетьмана Орлика та вже	La Porte, prévenue, assigna au hetman Orlik son séjour à Seret, petit bourg en Macédoine, d'où il ne fut retiré qu'en 1723, à la réquisition de M. De Stanian, ambassadeur d'Angleterre à la Porte, et fut transporté à Salonique, où il a resté jusqu'en 1736, que la Porte, à la sollicitation de la cour de France, lui ordonna d'aller joindre le khan des Tartares et de se mettre à la tête de l'armée zaporovienne pour aller au secours de la Pologne. La cour de Russie, attentive au moindre mouvement du hetman Orlik et ayant pénétré depuis plus d'un an que la cour de France solli-

¹⁶ Державний радник Мауріц Веллінг.

¹⁷ Сері (грец. Σέρρες, в тексті "seret") – сьгодні місто в Греції, у периферії Центральна Македонія, столиця однойменного ному.

більше року усвідомлюючи, що французький двір активно звертався до Порту, щоб отримати можливість діяти в ім'я спільної справи, намагався звабити на свій бік головних старшин війська Запорозького, щоб його розкласти; це йому вдалося аж до того, що гетьман Орлик, їдучи до Бессарабії, де стояв табором хан татарський із сотнею тисяч чоловіків, і в той час, коли прохач узгоджував із цим князем заходи щодо підведення Запорозького війська під Бендери, хан отримав листа з Очакова з повідомленням, що це військо стало під захист Росії; ця прикра невдача порушила всі плани, які гетьман Орлик узгоджував з ханом. Проте він завжди наполегливо намагався в Порті мати можливість бути корисним для спільного добра справ Польщі, і не нехтував жодною нагодою там просувати інтереси королівства Швеції. Панове посланці Швеції при цьому дворі¹⁸ не можуть не визнати, що він їм допомагав порадами. Вони були свідками того, як ревно він добивався від Порту, щоб та почала диверсію проти Росії, як тільки Швеція оголосила цій державі війну. Його нещастя, велика жертва своїм майном, залишення сім'ї в найбільшій скруті, ані байдужість Швеції до нещастя однієї родини, що так щедро пожертвувала собою на благо її справи, не відштовхнули його, і не похитнули його вірності своїм зобов'язанням. Перебуваючи в найбільших труднощах, він із найвищою витримкою ніс свої нещастя та біди своєї родини аж до своєї смерті, і він залишив своїй родині у спадщину лише свої нещастя.	citait vivement pour que la Porte se mît en état d'agir pour la cause commune, chercha à gagner les principaux officiers de l'armée zaporovienne pour la débaucher, ce qui lui réussit au point même que le hetman Orlik, étant en route pour aller en Bessarabie, ou le khan des Tartares campait avec cent mille hommes, et dans le temps que le suppliant concertait avec ce prince les mesures pour faire approcher l'armée zaporovienne de Bender, le khan reçut un courrier d'Oczakow avec la nouvelle que cette armée s'était mise sous la protection de la Russie; ce malheureux contretemps déranga tous les projets que le hetman Orlik avait concerté avec le khan. Il a néanmoins toujours persisté à travailler à la Porte pour qu'on le mît en état d'être de quelque utilité au bien commun des affaires de Pologne, et il n'a négligé aucune occasion pour faire valoir les intérêts du royaume de Suède à la Porte. MM. les ministres de Suède à cette cour ne sauraient lui refuser la justice qu'il les a secondés de ses conseils. Ils ont été témoins avec quel zèle il s'intéressait à la Porte pour procurer la diversion de sa part contre la Russie, dès que la Suède avait déclaré la guerre à cette puissance. Ses malheurs, les grands sacrifices de ses biens, l'abandon de sa famille dans la plus grande misère, ni l'indifférence de la Suède pour les malheurs d'une seule famille qui s'est sacrifiée aussi généreusement pour le bien de sa cause, ne l'ont point rebuté, ni altéré sa fidélité à ses engagements. Constant dans la plus grande adversité, il supportait avec fermeté ses infortunes et celles de sa famille jusqu'à sa mort, et il n'a laissé à sa famille pour tout héritage que ses malheurs.
Прохач не вказує детально конкретні послуги, які йому вдалося надати Швеції. Його ревність до її інтересів достатньо демонструють кілька меморандумів, які він надсилав до шведського міністерства. Його зусилля в Туреччині, Польщі та Франції для просування її інтересів надто добре відомі графові Тессіну, пану президенту Гедді та графові Екебладту¹⁹, щоб вони могли не підтвердити, що він завжди чинив вірно, у всіх обставинах, і що він намагався довести істинність своєї прихильності до цієї корони. Так багато послуг, наданих цілою родиною, ціною жертви її добром, заслуговують певного визнання з боку держави, чия слава в цьому зацікавлена.	Le suppliant n'entre point en détail des services particuliers qu'il a été à portée de rendre à la Suède. Son zèle pour ses intérêts est assez démontré par plusieurs mémoires qu'il a envoyé au ministère suédois. Les mouvements qu'il s'est donné en Turquie, en Pologne et en France pour faire valoir ses intérêts sont trop connus à M. le comte de Tessin, à M. le président Gedda et à M. le comte d'Eckblad, pour qu'ils puissent lui refuser le témoignage qu'il a toujours agi avec fidélité dans toutes les occurrences, et qu'il a taché de prouver la réalité de ses sentiments pour cette couronne. Tant de services rendus par une famille au prix du sacrifice de ses biens mériteraient quelque reconnaissance de la part d'une puissance dont la gloire y est intéressée.
Тому прохач плекає себе думкою, що Його Шведська Величність покаже йому таке визнання, або призначивши пенсію для годування його матері та двох його сестер, які сьогодні доведені до крайньої бідності, або звертаючись до російського	Le suppliant se flatte donc que Sa Majesté suédoise voudra bien la lui témoigner en accordant une pension pour la subsistance de sa mère et de ses deux sœurs, réduites aujourd'hui à une indigence extrême, soit en s'employant à la cour de Russie pour que les

¹⁸ Карл фон Гепкен і Едвард Карлсон.

¹⁹ Граф Клас Екеблад (ориг. Claes Johanson Ekeblad), який був шведським посланцем у Парижі під час написання листа. Пітер Ніклас фон Єдда (ориг. Peter Niklas von Gedda) був міністром у Парижі між 1719 і 1737 рр. Державний радник граф Карл Густав Тессін був там послом між 1739 і 1742 рр.

Траттнер Марина – магістр європейського ділового права, журналіст, перекладач, автор блогу «Наша історія МТ» (Björkstigen 3, 24732 Södra Sandby, Sverige).

Trattner Marina – Master of European Business Law, journalist, translator, blogger «Наша історія МТ». (Björkstigen 3, 24732 Södra Sandby, Sverige).

E-mail: marina.trattner1@gmail.com

Мушар Флоран – кандидат славістичних наук, доцент, університет Ренн-ІІ, Бретань, Франція (Placedu Recteur Henri Le Moal, Rennes, 35000, France).

Mouchard Florent – Ph.D., Professeur agrégé, Rennes II university, Brittany, France (Place du Recteur Henri Le Moal, Rennes, 35000, France).

E-mail: florent.mouchard@univ-rennes2.fr

MEMOIR OF HRYHORIY ORLYK BY 1743

For the first time, the publication presents a translation into Ukrainian of the retelling of Hryhoriy Orlyk's memoir of 1743, which was prepared by the French ambassador in Stockholm, the Marquis de Lanmarie, for the Swedish government. This document concisely provides the main biographical information about hetman Pylyp Orlyk, as well as tells about his services to Ukraine and Sweden. The memoir was prepared in order to provide financial assistance to the Orlyk family. This document contains many important details for understanding the strategy of actions of the famous mazepynets in exile.

Key words: Orlyk family, hetman Pylyp Orlyk, financial assistance to the Orlyks, Charles XII, 18th-century Sweden, Hetman's Ukraine.

Дата подання: 10 липня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 5 жовтня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Траттнер, М., Мушар, Ф. Мемуар Григорія Орлика 1743 року. *Сіверянський літопис*. 2023. № 5. С. 89–98. DOI: 10.58407/litopis.230509.

Цитування за стандартом APA

Trattner, M., Mouchard, F. (2023). Mемуар Hryhoriia Orlyka 1743 roku [Memoir of Hryhoriy Orlyk by 1743]. *Siverianskyilipotys – Siverianchronicle*, 5, P. 89–98. DOI: 10.58407/litopis.230509.

